

*Олег Байрачний,
Катерина Зора,
(Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ФУТБОЛУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. В статті проаналізовано проблеми впровадження психологічного забезпечення в системі дитячо-юнацького футболу. В результаті досліджень визначені основні фактори, що обумовлюють відсутність системного підходу до реалізації форм і засобів психологічного забезпечення в процесі підготовки юних футболістів в Україні. А також запропоновано способи оптимізації ситуації що склалася.

Ключевые слова: психологічне забезпечення, система підготовки юних футболістів, спортивний психолог.

Bairachny Oleg V.

Zora Kateryna P.

National university of Ukraine on physical education and sport

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF SPORTS ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF CHILDREN AND YOUTH FOOTBALL IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

Summary. The article analyzes the problems of the introduction of psychological support in the youth football system. As a result of the research, the main factors determining the lack of a systematic approach to the implementation of forms and means of psychological support were identified, as well as methods for optimizing the current situation were proposed.

Key words: psychological support, training system for young football players, sports psychologist.

Постановка проблеми. Процес побудови раціональної системи підготовки спортивного резерву належить до комплексних проблем та обумовлюється рядом факторів, серед яких можна виділити такі: якісні та кількісні показники кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, рівень популярності та, як наслідок, масовості виду спорту. Метою та водночас критерієм ефективності функціонування системи підготовки юних спортсменів є її здатність створити найбільш сприятливі умови для якомога повного розкриття потенційних можливостей кожної дитини, яка займається в дитячо-юнацькій школі. Така повнота не можлива без реалізації комплексного підходу спершу до оцінки ступеню придатності юного футболіста до досягнення високих результатів, а згодом і до побудови системи багаторічної підготовки, що враховує індивідуальні особливості спортсмена.

Аналізуючи систему підготовки спортивного резерву в Україні можемо зазначити досить поверхневий та безсистемний підхід до реалізації засобів, форм та методів психологічної підготовки футболістів. При цьому, слід зауважити, що це практично в рівній мірі стосується, як системи дитячо-юнацького футболу, так і професійного футболу на всіх його рівнях.

Особливо дивною така ситуація виглядає з огляду на багаторічний закордонний досвід впровадження психологічного забезпечення спортивної діяльності у футболі на різних його рівнях та відкритість та доступність даної інформації в наші дні [4, 6-8]. Більш того, неабиякий внесок у розвиток психології спорту в світі зробили і вітчизняні науковці, які в середині минулого століття не тільки успішно проводили наукові дослідження формували наукові школи, а й успішно їх впроваджували у практику підготовки спортсменів [1-3, 5].

Тому, зважаючи на очевидність значущості даного компоненту в структурі загальної підготовленості, тісний взаємозв'язок усіх видів підготовки та перманентне відставання за рівнем майстерності українських гравців від країн з високим рівнем розвитку футболу, справедливо буде припустити, що системна реалізація можливостей психологічного забезпечення є одним з факторів, що

здатні підвищити ефективність системи підготовки спортивного резерву у вітчизняному футболі.

Таким чином **метою досліджень** є аналіз проблем практичної реалізації психологічного забезпечення спортивної діяльності юних футболістів та визначення оптимальних шляхів їх вирішення.

В межах даної роботи буде проаналізовано шляхи впровадження психологічного забезпечення в процес підготовки юних футболістів з урахуванням сучасних умов функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ).

Результати дослідження. Відомо, що ефективність функціонування системи підготовки спортивного резерву залежить від рівня кадрового, матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення. Як і в будь-якій системі, всі складові характеризуються взаємним впливом і, як наслідок, недоліки одного компонента неминуче позначаються на інших і у підсумку на ефективності всієї системи. Як приклад: недостатній рівень державного фінансування значною мірою обумовлює рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Останнє, в свою чергу, опосередковано впливає на появу нових науково-методичних напрацювань і прямо на ступінь реалізації існуючих.

Значення, задачі та форми впровадження психологічного забезпечення системи підготовки спортсменів взагалі, та у футболі зокрема висвітлювалися в різні роки багатьма авторами [2, 3]. Але з огляду на вище зазначене повноцінна реалізація через низку, як суб'єктивних, так і об'єктивних причин є мало ймовірною. До об'єктивних причин слід віднести, перш за все, брак фінансування та, як наслідок відсутність у переважній більшості ДЮСШ у штатному розкладі посади спортивного психолога (яка, до речі, передбачена згідно нормативних актів, що регулюють діяльність дитячо-юнацьких спортивних шкіл). Серед суб'єктивних причин, на наш погляд, необхідно підкреслити низький рівень усвідомлення тренерами необхідності та значення психологічного забезпечення з точки зору якості підготовчого процесу юних футболістів. Окремо необхідно наголосити, що мова йде саме про

усвідомлення, а не про знання та відсутність заперечень стосовно значущості даного компоненту спортивної підготовки. Принципова відмінність полягає в тому, що в першому випадку тренер з урахуванням об'єктивних умов професійної діяльності шукає і частіше знаходить доступні форми реалізації психологічного забезпечення підготовки гравців, а в другому випадку, як правило, спостерігається відсутність негативного ставлення та готовність і підтримка ініціатив керівництва школи. Обидва сценарії співпраці тренера та спортивного психолога є досить розповсюдженими і тому заслуговують на детальний та окремий аналіз. А поки що ми проаналізуємо можливі варіанти психологічного забезпечення спортивної діяльності в системі дитячо-юнацького футболу.

В залежності від способу співробітництва тренера та спортивного психолога, в узагальненому вигляді основні формати психологічного забезпечення спортивної діяльності можуть бути наступними:

- 1) за кожною віковою групою ДЮСШ закріплений спортивний психолог;
- 2) в спортивній школі один спортивний психолог, який працює з усіма віковими групами;
- 3) співпраця здійснюється періодично на договірній основі;

Перші два варіанти є найбільш сприятливі для повноцінної реалізації засобів та методів психологічного забезпечення. Вони детально описані в спеціальній літературі та передбачають використання усіх форм психологічного забезпечення: психодіагностики, психологічної підготовки, психологічного консультування та навчання, психотренінгів, психорегуляції та психогігієни. З огляду на мету даної роботи нами будуть проаналізовані можливі практичні результати впливу на психологічний компонент підготовленості футболістів при 3-му варіанті.

Перш за все, слід зазначити, що за певних умов обидва варіанти можуть призвести до позитивних результатів, хоча і набагато меншим порівняно з першими двома.

Так, зокрема, для отримання конкретного позитивного практичного ефекту при співпраці тренера зі спортивним психологом, який не знаходиться в структурі спортивної школи, необхідним є дотримання таких умов:

- наявність плану роботи не менш ніж на 1 рік;
- робота спортивного психолога з командою має проводитись щоквартально або частіше;
- постанова задач, підбір форм (засобів та методів) психологічного забезпечення з урахуванням запланованої періодичності та інших об'єктивних обставин роботи спортивного психолога з командою;
- тренер має добре володіти базовими знаннями з психологічної підготовки футболістів певної вікової категорії;
- перелік професійних компетентностей спортивного психолога передбачає володіння засобами та методами необхідними для здійснення найбільш актуальних для даного формату форм психологічного забезпечення та враховують специфіку футболу як виду спорту.

В даному варіанті основними формами психологічного забезпечення будуть психодіагностичні заходи, психологічне навчання та психологічна консультація тренера і гравців як безпосередньо, так і дистанційно за допомогою сучасних технічних засобів. В результаті системної роботи в даному форматі тренер отримує можливість:

- побудови навчально-тренувального процесу з урахуванням психологічних характеристик гравців, що охоплюють усі підструктури особистості футболіста;
- підвищити прогностичну точність відбору та спортивної орієнтації (вибору спортивного амплуа) за рахунок більш комплексної оцінки придатності гравця до ефективної діяльності у футболі взагалі (відбір) та в межах окремого ігрового амплуа зокрема (спортивна орієнтація);
- своєчасно та цілеспрямовано впливати на розвиток та формування окремих психологічних якостей та психічних процесів;

- використовуючи данні про групову згуртованість та ступінь сумісності підвищити ефективність групових та командних техніко-тактичних взаємодій;
- індивідуалізувати процес підготовки за рахунок врахування індивідуально-типологічних особливостей кожного гравця;
- використовувати педагогічні засоби з метою розвитку психічних процесів, вольових якостей та мотиваційної сфери гравців.

Висновки. Поява футболістів високого рівня підготовленості, як результат діяльності дитячо-юнацьких шкіл можлива лише за умов комплексного підходу в процесі їх відбору та тренування. Система підготовки юних футболістів має базуватися на цілеспрямованому та послідовному вдосконаленні усіх сторін підготовленості гравця: технічної, фізичної, тактичної, теоретичної та психологічної.

Сучасні умови діяльності більшості ДЮСШ не дозволяють в повній мірі використовувати напрацювання вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері спортивної психології, що обумовлює необхідність пошуку оптимальних форм реалізації психологічного забезпечення. Схема одного з таких варіантів представлена в даній роботі.

Подальші дослідження будуть спрямовані на побудову детальних річних програм психологічного забезпечення підготовки спортсменів футболістів різного віку за умов роботи спортивного психолога поза штатом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова В.І. Психологія спорту: Навч. посібник /В.І. Воронова. – К.: Олімпійська література, 2007. – С. 200-229.
2. Зайцева Н. В. Управление формированием сплоченности спортсменов командных видов спорта // Концепт. — 2015. — Спецвыпуск № 01. — С. 1–9.
3. Ильин Е.П. Психология спорта /Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 352с.
4. Мартенс Р. Успешный тренер /Р Мартенс. – М.: Человек, 2014. – 440с.

5. Хигир Б.Ю. Психологический анализ в большом футболе / Б.Ю. Хигир. – М.: Советский спорт, 2008. – 250с. Чемберс Д. Профессия – тренер: наука и искусство / Д. Чемберс. – М.: Человек, 2013. – 186с.

6. Gilbourne D. Tales from the Field: Personal Reflections in the Provision of Psychological Support in the Professional Soccer / D. Gilbourne // Psychology of Sport and Exercise, 2006. – №7. – p.331/

7. Martin L. J., Paradis K. F., Eys M. A., Evans B. Cohesion in Sport: New Directions for Practitioners // Journal of Sport Psychology in Action, 2013, 4:1, 14–25

8. <http://www.topendsports.com/psychology/store.htm>

Відомості про авторів

Прізвище, ім'я, по батькові: Байрачний Олег Васильович

Місце роботи: кафедра футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України

Посада: зав. кафедри

Науковий ступінь: к.фіз.вих

Вчене звання: доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3013-0845>

e-mail: obairachniy@gmail.com

Прізвище, ім'я, по батькові: Зора Катерина Петрівна

Місце роботи: кафедра футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України

Посада: старший викладач

Науковий ступінь: к.фіз.вих